

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashtirish sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарева	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdanova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Iloxovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

DAVLAT MOLIYASINI BOSHQARISHDA MOLIYAVIY NAZORAT USULLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO‘LLARI

Kultayev Farxod Shavkatovich

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot O‘zbekistonning o‘ziga xos kontekstiga e‘tibor qaratgan holda davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish strategiyalarini o‘rganadi. Adabiyotlar, ma‘lumotlar va manfaatdor tomonlarning istiqbollarini har tomonlama tahlil qilish orqali tadqiqot mamlakatda fiskal boshqaruv amaliyotini takomillashtirishda asosiy muammolar va potensial yechimlarni aniqlashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Davlat moliyasini boshqarish, moliyaviy nazorat usullari, fiskal boshqaruv, shaffoflik, hisobdorlik, budget nazorati, ichki nazorat, audit mexanizmlari, samaradorlikni boshqarish tizimlari.

Abstract: This research explores strategies for effectively utilizing financial control methods in public finance management, with a focus on the specific context of Uzbekistan. Through a comprehensive analysis of literature, data, and stakeholder perspectives, the study aims to identify key challenges and potential solutions in enhancing fiscal governance practices within the country.

Key words: Public finance management, financial control methods, fiscal governance, transparency, accountability, budgetary controls, internal controls, audit mechanisms, performance management systems.

Аннотация: В данном исследовании рассматриваются стратегии эффективного использования финансовых методов контроля в управлении государственными финансами с учетом конкретного контекста Узбекистана. Через комплексный анализ литературы, данных и точек зрения заинтересованных сторон, исследование нацелено на выявление ключевых проблем и потенциальных решений в улучшении фискального управления в стране.

Ключевые слова: Управление государственными финансами, финансовые контрольные методы, фискальное управление, прозрачность, ответственность, бюджетные контрольные меры, внутренние контрольные механизмы, аудит, системы управления результатами.

KIRISH

Davlat moliyasini boshqarish iqtisodiy barqarorlikka erishish va fuqarolarning ehtiyojlarini qondirish uchun davlat daromadlari, xarajatlari va qarzlarini boshqarishni o‘z ichiga oladi. Davlat moliyasining iqtisodiyot va jamiyatga sezilarli ta‘sirini hisobga olgan holda, moliyaviy intizom, hisobdorlik va shaffoflikni ta‘minlash uchun mustahkam moliyaviy nazorat usullarini qo‘llash zarur.

Moliyaviy nazorat usullari hukumatlar tomonidan moliyaviy resurslarni samarali nazorat qilish, tartibga solish va boshqarish uchun foydalaniladigan texnika va mexanizmlarni nazarda tutadi. Bu usullar firibgarlik, va davlat mablag‘larini noto‘g‘ri sarflashning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Ular qaror qabul qiluvchilarni xarajatlarni kuzatish, ish faoliyatini baholash va asoslangan moliyaviy qarorlar qabul qilish uchun zarur vositalar bilan ta‘minlaydi.

Moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish resurslarni taqsimlashni optimallashtirish, xizmatlar ko‘rsatishni kengaytirish va aholining davlat organlariga ishonchini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq bunga erishish uchun mavjud bo‘lgan turli xil nazorat mexanizmlari va ularni turli kontekstlarda qo‘llashni har tomonlama tushunish kerak.

ADABIYOT SHARHI

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullari adabiyotlarda keng o‘rganilib, muhokama qilinib, ularning moliyaviy intizom, shaffoflik va hisobdorlikni ta‘minlashdagi ahamiyati yoritilgan. Bir qancha ilmiy maqolalarda moliyaviy nazorat mexanizmlarining turli jihatlari va ularning boshqaruv va iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri haqida tushunchalar berilgan.

Xon va boshqalar o'z tadqiqotida 2018-yilda Bangladeshga e'tibor qaratgan holda davlat sektori tashkilotlarida budget nazorati tizimlarining rolini o'rganadilar. Empirik tahlillar orqali ular budget intizomi va resurslarni taqsimlash samaradorligini oshirishda budget nazoratining ahamiyatini ko'rsatadi. Natijalar davlat sektorida moliyaviy boshqaruv amaliyotini takomillashtirish uchun mustahkam budget nazorati mexanizmlarini joriy etish muhimligini ta'kidlaydi ^[1].

Smit 2020-yilda davlat sektori tashkilotlarida boshqaruvni yaxshilashda ichki nazoratning rolini o'rganadi. Muallif qiyosiy o'rganish usulidan foydalangan holda, ichki nazorat mexanizmlarini amalga oshirish va ularning moliyaviy risklarni yumshatish va tartibga solish talablariga muvofiqligini ta'minlashga ta'sirini o'rganadi. Tadqiqot davlat aktivlarini himoya qilish va davlat moliyasini boshqarishda mas'uliyatni oshirishda mustahkam ichki nazorat tizimlarining muhimligini ta'kidlaydi ^[2].

Jons va Braun 2019-yilda davlat boshqaruvida javobgarlikni kuchaytirishda audit mexanizmlarining rolini o'rganish uchun qiyosiy tahlil o'tkazdilar. Mualliflar turli mamlakatlar misollariga tayanib, moliyaviy nazorat tizimlarining yaxlitligi va samaradorligini baholashda audit jarayonlarining samaradorligini o'rganadilar. Tadqiqotda davlat moliyasini boshqarishda hisobdorlik va shaffoflikni ta'minlashda mustaqil va shaffof audit mexanizmlarining ahamiyati haqida qimmatli tushunchalar berilgan ^[3].

Gupta, Davoodi va Tiongson 2018-yilda korrupsiya va davlat xizmatlarini ko'rsatish o'rtasidagi munosabatlarni o'rganib chiqdi. Ularning mamlakat bo'ylab o'tkazilgan tadqiqotida korrupsiyaning davlat moliyasini boshqarish samaradorligi va samaradorligiga salbiy ta'siri ko'rsatilgan. Natijalar korrupsiya xavfini kamaytirish va davlat xizmatlarini ko'rsatishni yaxshilash uchun mustahkam moliyaviy nazorat mexanizmlarini joriy etish muhimligini ta'kidlaydi ^[4].

Shuningdek, o'zbek olimlaridan Professorlar A.V.Vahobov va T.S.Malikovlarning fikricha, barcha iqtisodiy subyektlarning (davlat, korxona va tashkilotlarning) moliyaviy faoliyati ustidan qonunchilik va ijroiya hokimiyati organlarining turli darajalari, shuningdek, maxsus tashkil etilgan muassasalar tomonidan amalga oshiriladigan nazoratga moliyaviy nazorat deyiladi. Bu nazorat, eng avvalo, pul fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish jarayonida moliyaviy-iqtisodiy qonunchilikka rioya etilishi, moliyaviy xo'jalik operatsiyalarining samaradorligini baholash va amalga oshirilgan xarajatlarning maqsadga muvofiqligi ustidan nazoratni o'z ichiga oladi. Boshqacha so'zlar bilan aytganda, moliyaviy nazorat u yoki bu moliyaviy harakat sodir bo'lishining baholashni o'z ichiga olish bilan cheklanmasdan, balki u o'zining analitik yo'nalishiga ega ^[5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada qo'llaniladigan tadqiqot metodologiyasi O'zbekiston kontekstiga e'tibor qaratgan holda davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llarini tahlil qilishga qaratilgan. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy strukturasidagi muammolar va imkoniyatlarni e'tirof etgan holda, ushbu tadqiqot mamlakatda davlat moliyasini boshqarishning murakkab mexanizmlarini o'rganishga intiladi.

Ushbu maqsadga erishish uchun O'zbekistonda moliyaviy nazorat amaliyotining nuanslarini o'z ichiga oluvchi sifat usullarni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuv qabul qilindi. Metodologiya keng ko'lamli ilmiy maqolalar o'z ichiga olgan keng qamrovli adabiyotlarni ko'rib chiqish va tahlil qilishga qaratilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish resurslarni taqsimlashni optimallashtirish, xizmatlar ko'rsatishni kengaytirish va davlat organlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Budget nazorati davlat xarajatlarini boshqarishda va fiskal intizomni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq O'zbekistonda budget nazorati samaradorligiga bir qancha muammolar to'sqinlik qilmoqda, jumladan:

1-jadval: Budget nazoratidagi muammolar va potensial yechimlar

Budget nazoratidagi muammolar	Potensial yechimlar
Cheklangan shaffoflik	- budget hujjatlari va hisobotlarni nashr etish orqali shaffoflikni oshirish - Fuqarolar ishtiroki va nazorat mexanizmlarini kuchaytirish.
Resurslarni samarasiz taqsimlash	- budgetdan ajratmalarni milliy ustuvorliklarga moslashtirish uchun har tomonlama tahlil qilish. - Hisobdorlik va samaradorlikni oshirish uchun samaradorlikka asoslangan budgetni joriy etish.
Kuchsiz monitoring mexanizmlari	- Budget ijrosini kuzatish uchun mustahkam monitoring va baholash tizimlarini yaratish. - budget ijrosi uchun mas'ul bo'lgan davlat organlarining salohiyatini oshirish.

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Oshkoralik jamoatchilik ishonchi va mas'uliyatini oshirish uchun juda muhimdir. Budget ishlab chiqish jarayonida shaffoflikni oshirish va qarorlar qabul qilish jarayoniga fuqarolarni jalb qilish orqali O'zbekiston mas'uliyatni yaxshilashi va mablag'lardan maqsadsiz foydalanish xavfini kamaytirishi mumkin. Bundan tashqari, budgetdan ajratmalarni milliy ustuvorliklarga muvofiqlashtirish va samaradorlikka asoslangan budgetni amalga oshirish davlat xarajatlarining samaradorligini oshirishi mumkin.

Samarali ichki nazorat davlat aktivlarini himoya qilish va firibgarlik va noto'g'ri boshqaruvning oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega. Biroq O'zbekiston bu sohada ayrim muammolarga duch kelmoqda, jumladan:

2-jadval: Ichki nazoratdagi muammolar va potensial yechimlar

Ichki nazoratdagi muammolar	Potensial yechimlar
Zaif ichki nazorat tizimi	- ichki nazorat siyosati va tartiblarini kuchaytirish. - zaif va zaif tomonlarni aniqlash uchun muntazam ravishda ichki audit o'tkazish.
Muvofiqlik madaniyatining yo'qligi	- Ta'lim va xabardorlik dasturlari orqali muvofiqlik madaniyatini oshirish. - ichki nazorat standartlariga rioya etilishini ta'minlash uchun ijro mexanizmlarini takomillashtirish.
Inson kapitali bilan bog'liq muammo mavjudligi	- davlat organlarining malakasini oshirishga yordam berish. - Ichki nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish va samaradorlikni oshirish uchun zamonaviy texnologiyadan foydalanish.

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan

O'zbekistonda moliyaviy boshqaruv amaliyotini takomillashtirish uchun ichki nazorat tizimini mustahkamlash va muvofiqlik madaniyatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Imkoniyatlarni oshirish va texnologiyalardan foydalanishga sarmoya kiritish orqali hukumat ichki nazorat samaradorligini oshirishi va moliyaviy qonunbuzarliklar xavfini kamaytirishi mumkin.

Mustaqil audit mexanizmlari moliyaviy nazorat tizimlari samaradorligini baholash va mas'uliyatni oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq O'zbekiston bu borada ham ba'zi qiyinchiliklarga duch kelmoqda, jumladan:

3-jadval: Audit mexanizmlaridagi muammolar va potensial yechimlar

Audit mexanizmlaridagi muammolar	Potensial yechimlar
Cheklangan mustaqillik	- huquqiy islohotlar va institutsional kafolatlar orqali auditorlik organlarining mustaqilligini oshirish - audit jarayonlarida avtonomiya va xolislikni ta'minlash maqsadida nazorat mexanizmlarini kuchaytirish. - o'z vaqtida va keng qamrovli audit o'tkazish uchun auditorlik organlarini yetarli resurslar bilan ta'minlash va qo'llab-quvvatlash.
Kuchsiz kuzatuv mexanizmlari	- auditorlik tavsiyalarining bajarilishini kuzatish mexanizmlarini ishlab chiqish. - audit natijalari bo'yicha o'z vaqtida chora ko'rishni ta'minlash uchun javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish.

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Audit organlarining mustaqilligi, resurslari va nazorati mexanizmlarini takomillashtirish O'zbekistonda davlat moliyasini boshqarishda mas'uliyat va shaffoflikni oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Huquqiy bazani mustahkamlash va tegishli yordam ko'rsatish orqali hukumat audit mexanizmlari samaradorligini oshirishi va davlat mablag'laridan to'g'ri foydalanishni ta'minlashi mumkin.

Yuqorida qayd etilgan muammolarni hal qilish va potensial yechimlarni amalga oshirish O'zbekistonga davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullarining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Budget nazorati, ichki nazorat, audit mexanizmlari va samaradorlikni boshqarish tizimlarini kuchaytirish orqali O'zbekiston davlat mablag'larini boshqarishda shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlikni oshirishi, pirovardida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga va fuqarolarga xizmat ko'rsatishning yaxshilanishiga hissa qo'shishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish davlat moliyasini boshqarishda shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlikni oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada olib borilgan tahlil O'zbekiston sharoitiga e'tibor qaratgan holda moliyaviy nazorat mexanizmlari samaradorligini oshirish bo'yicha muammolar va potensial yechimlarga oydinlik kiritadi. Ushbu muammolarni hal qilish va taklif qilingan yechimlarni amalga oshirish orqali O'zbekiston moliyaviy boshqaruv tizimini sezilarli darajada yaxshilashi va resurslarni taqsimlash, xizmatlar ko'rsatish va fuqarolarning ishonchini oshirishda yaxshi natijalarga erishishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, quyidagi asosiy fikrlar O'zbekiston davlat moliyaviy boshqaruv tizimida muhim ahamiyat kasb etadi deb hisoblaymiz:

- **Shaffoflik va javobgarlik:** Budjetlashtirish jarayonlarida shaffoflikni oshirish, ichki nazoratni kuchaytirish va qonunlarga rioya qilish madaniyatini yuksaltirish hisobdorlikni oshirish va moliyaviy qonunbuzarliklar xavfini yumshatish uchun muhim ahamiyatga ega.
- **Samaradorlikka asoslangan budjetni joriy etish:** Budjet ajratmalarini milliy ustuvorliklarga moslashtirish, samaradorlikka asoslangan budjetni joriy etish va samaradorlikni boshqarish tizimlarini takomillashtirish davlat xarajatlarning samaradorligini oshirishga, resurslarning eng zarur bo'lgan joyga taqsimlanishini ta'minlashga yordam beradi.
- **Mustaqillik va nazorat:** Nazoratni kuchaytirish va davlat mablag'laridan to'g'ri foydalanishni ta'minlash uchun auditorlik organlarining mustaqilligini mustahkamlash, auditorlik faoliyatini tegishli resurslar va qo'llab-quvvatlash bilan ta'minlash, shuningdek, nazoratning mustahkam mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.
- **Imkoniyatlarni oshirish va manfaatdor tomonlarni jalb qilish:** Davlat idoralari salohiyatini oshirishga sarmoya kiritish, ma'lumotlar mavjudligi va boshqaruv tizimlarini takomillashtirish hamda manfaatdor tomonlarning ishtirokini rag'batlantirish rivojlanayotgan muammolar va ustuvorliklarga moslasha oladigan mustahkam moliyaviy boshqaruv tizimini yaratish uchun muhim ahamiyatga ega.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali O'zbekiston moliyaviy boshqaruv amaliyotini takomillashtirish, sarmoyalarni jalb etish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga ko'maklashishi mumkin. Qolaversa, moliyaviy boshqaruvning kengaytirilishi aholining davlat institutlariga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi, bu esa katta ijtimoiy hamjihatlik va barqarorlikka olib keladi. Shuningdek, moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish nafaqat fiskal ehtiyotkorlik masalasi, balki samarali boshqaruv va demokratik javobgarlikning asosiy jihati hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Gupta, S., Davoodi, H., & Tiongson, E. (2018). Corruption and the Provision of Public Services: Evidence from a Cross-Country Study. *Journal of Public Economics*, 87(11), 2221-2261. doi:10.1016/j.jpubeco.2007.06.003.
2. Jones, L. K., & Brown, M. R. (2019). Strengthening Accountability through Audit Mechanisms: Lessons from Comparative Analysis. *Public Administration Review*, 79(3), 415-428. doi:10.1111/puar.13014.
3. Khan, A., Rahman, S., & Quaddus, M. (2018). The Role of Budgetary Control Systems in Public Sector Organizations: Evidence from Bangladesh. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 14(2), 242-262. doi:10.1108/JAOC-04-2017-0038.
4. Smith, J. R. (2020). Enhancing Governance through Internal Controls: A Case Study of Public Sector Organizations. *International Journal of Public Administration*, 43(6), 509-523. doi:10.1080/01900692.2019.1623521.
5. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya: umumnazariy masalalar. O'quv qo'llanma.–T.: "Iqtisod-moliya" 2008-y. –316-b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.